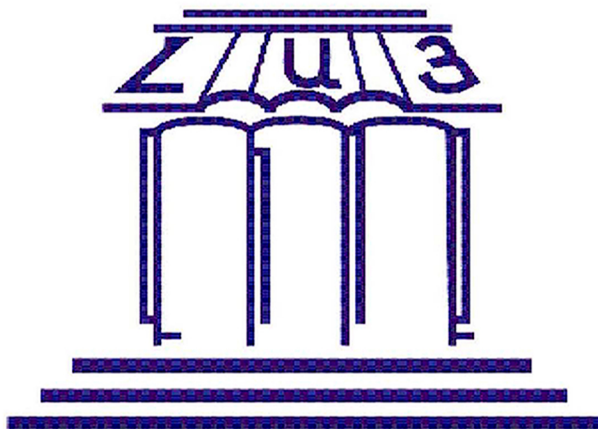

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՀԱՅԵՍՏԱՆԻ
ՊԵՐՈՒԵՑՆԱԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԸՍՏՈՑՈՒՄԵՆՈՒԹՅԱՆ
ԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ №1

ԱՐԱՐԱ

ՄԱՏՈՒՄԻՆԻ

1926 թ.

391.99

Գ-85

ՑԵՐԵԿԱՆ

01 JAN 2009

19 NOV 2010

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐԻ ԱՍՈՑԻԱՑԻԱ ԳՐԱԴԱՐ. № 1

Ա Ր Ա Ք Ս

891.99 *us*
Q-85

ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

8101
101

ՅԵՐԵՎԱՆ

1926

009
74-622

ՅԵՐԳԻՉ ՀԱՐՈՆ

1.

Որը բացվեց: Նրանք առուն տնցան. քայլում էին դեղամիջով:

Նրանք գյուղի շրջիկներն էին, գյուղի խաղ առողները:

Պատը կույր էր, վաղուցվա աշուղ: Նրա ուսին թառել էր յերեք լարանի սաղը: Մի ձեռքով հենվել էր ձեռնափայտին, մյուսով պինդ բռնել թոռան փեշից: Աշուղի աչքերն անմիա ճպճըպում էին. նա հետևում էր թոռանը: Աշուղը ծեր էր. յերբ վտար քարին էր առնում, դողում էր ամբողջ մարմնով, — սաղը ցավոտ տնկտնկում էր:

Թուր տառապա տարեկան պատանի յեր: Այնքան վառվում էին նրա աչքերը, վոր կարծես կույրի աչքերի փոխարեն էլ նրանք էին լույս տալիս: Նա գլխարաց էր: Հին մեղուկ հաղուսառ զբբեցրվել էր թիկունքի ու ծնկների վրա: Բայց Հարոն դրա համար չէր ախրում. քայլում էր հպարտ ու կույրին առաջնորդում:

Հարոյի պայծառ աչքերից վռչինչ չէր փախչում: Նա տեսնում էր ամեն ինչ ու միտք պահում: Նա իր կույր պապին պատմում էր տեսածները: Այնքան ականջ դառած լսում էր թոռանը և դյուխր տմբամբացնում:

Նրանք քայլում էին:

Ամառվա արևը թե՛ պուռնդներով լիզում էր գյուղի խոնավ կաուրներն ու փողոցները: Աշխատավոր գյուղացիները դեռ ծեղը չզիպած դաշտ էին դնացել:

Արեկով խրճիթների կողքին կոթկոթում էին թուխները. մոտեցող վտանաճանքերի վրա՝ քուջուջը թողած՝ չաղ էին գալի:

Մի ուշացած սերվոր ճիպտում էր յեղներին ու սերը դողապնում: Աշուղը ձայնից ցնցվում էր ու թոռան քամակից կաշում:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՏՐԵՍԻ ԱՌԱՋԻՆ ՏՊԱՐԱՆ

Գրառեպար. № 296բ. Պատ. 1524. Տիրած 2000.

Կոմսոմոլիստներն ու պիոներները վերադարձել էին ապուր-տից ու վաղում էլին դաշտերը :

Հարոն նրանց լավ էր ճանաչում , տեսել էր նրանց շարքերով :

Շատ անգամ այնպես էր թռթռացել Հարոյի սիրտը , վոր ուղեյ էր ինքն էլ նրանց հետ լինի :

Նրանցից յերգեր էր սովորում , նրանց մասին Հարոն յերգեր էր կապում :

Գլուղամիջում բացվել էր կոտակերտովը . գլուղացիք առե-տուր էլին անում : Հարոյի աչքերը կույ գնացին կարմիր չթի աչ-քերի մեջ . քիթը կպցրեց դռան շուշին ու նայում էր :

— Հարո՛ , բալիկ , եղ խի՛ վտաղ կախ պցեցիր ,— չնչայ աչու-յր , Հարոյին բղկում :

Հարոն՝ չէր ուզում շարժվել . վտավոյ աչքերով նայում էր չթին և ուրիշ-ուրիշ ապրանքների :

— Մի՛կ , թի՛կ — ո՛ւ , — մոմոում էր աղան անգամ անհանգիստ և Հարոնակ աչքերը խաղացնում ապրանքների վրա :

Հանկարծ բռնեց պապին ու թափահարեց :

— Այդ խմանա՛ս պապի , են թափուր կապեն՛ը կան , են թափուր քանե՛ր . . .

— Քու աչքերի յուսին դուրպան , Հարո , մալիկ արա , վոր ինձ նայլ անես : Հարո՛ , գրան ինչ անուն են տալիս ,— հարցրեց աչու-յր , շոշամիւով Հարոյի մեջքը :

Հարոյի սրտես աչքերը շատ բաներ էլին տեսել : Նա լսել էր թիկ գլուղացիք ի՛նչ են ասում եղ կարմիր խանութին :

— Պապի , սրան կոտակերտ են ասում ,— պատասխանեց հարա-տացած :

— Կոտակերտ ,— կրկնեց աչույը աչքերը ճղճղացնելով , ա-տես ուզում էր գլխի բնկնել , թի եղ ի՛նչ բան է :

— Գեհ՝ գնանք , Հարո , գնանք դաշտերը , ենտեղ մի խիլի խաղ առենք : Ո՛րք , ես անտեր արեւ յերգս ու թոքս վառեց :

Քրտնամխած աչույը ծանր անքած :

2.

Ելի ծնկնկում էր աչույ Այեքի սաղը , էլի հնչում էր Հարոյի աշխույժ յերգը : Գլուղացիները հունձր թողած , չըջապատել էլին նրանց : Վարը հենվել էր գերանդուն , վորը նստել էր Այեքի կող-քին : Վաստարովի յերեխաներն էլ հենց կանգնել էլին Հարոյի առաջ

և ուշադիր նայում էլին նրա բերանին : Այեքը ձեռնախալան ու հին փափախը գրել էր կողքին , իսկ սաղը դողդողացնում էր ծնկան վրա :

Հարոյի ձայնը գնդում էր դաշտերի վրա , Հարոյի խաղը հո-տում էր սրտերի մեջ : Նա գովում էր նոր սրերը , կարմիր յերգեր էր ասում :

Թի կույը աչույը սիրավում էր ու հին յեղանակ ծնծնկաց-նում , Հարոն իսկույն լսում էր ու սրտնկնեքը կըծոտում . . . մին-չև վոր նորից էլին խնդրում , մինչև վոր Այեքը փախում էր յե-ղանակը :

— Ձա՛ն , աչու՛յ ախպեր , ջա՛ն , յերգիչ՝ սղա ,— բաշականչում էլին հուզված հեծվորները :

Հարոյի կուրծքը բարձրանում էր , իջնում . յերգը թափ էր տալիս նրա թիկունքը :

Գեո լսում էլին : Հարոյի յերգը կարմիր լենթի պես փաթաթ-վում էր գլուղացիների ու յերեխաների սրտին :

Մենակ նախկին քյոխվա Գալլ—Գարոն էր , վոր ինքն իրեն ու-տում էր , իսկի չէր ուզում լսել :

— Մեղա քեզ տե՛ր , մեղա քեզ , յերեխանց բռիւը սառանի յեք-յեր են պցում ,— փնթփնթում էր նա քթի տակ :

Ե , ի՛նչ էք հասկանում եղ ծնկնկացից , դուր մարդու դորձից պցում են ,— համբերությունը հասած դարձավ հարեան հեծվոր-ներին :

— Թամամ՝ դու էլ անտիրա մարդ ես . յերգ ա , մարդու սիրա տ վատում .— պատասխանեց Գարեգինը , վոր ամենից շատ էր հուզվել :

— Չե՛ , լրա՛ն չեմ ասում , գոնյա հին յերգերից ասեյին ,— մըրթ-մըրթաց Գարոն :

— Հինը շատ ենք լսել , հիմի յիլ թաղի սրեն ա ,— ուտատախա-նեց Գարեգինն ու նորից ականջը սրեց :

Գարոն՝ հերար յելած գնքսեց իր փոքրիկ Մխոյին , վորը չէր ուզում Հարոյի կողքից հեռանալ :

— Արա՛ , ամոթ ա , տո՛ , յեքա մարդ ես . . . — բղավում էլին գլուղացիք :

Յերգը լսեց : Այեքը Հարոյի ոգնությամբ բարձրացավ , սաղն ու սր պցեց ու հենվեց ձեռնախալան : Յերեխաներն աղմկեցին :

— Աչուդ պապի, թո՛ղ Հարոն ելի՛-ելի՛ յերգի՛չատ հաց կը-
տանք:

Ամեն կողմից հացի մեծ-մեծ կտորներն աչուդի տապրակը
լցրին:

— Հարո՛, հը՛, հը՛, մի պուճուր ել խաղ ասե՞նք, — հարցրեց
աչուդը:

Սակայն Հարոն հպարտ եր ու համառ. ել չերգեց:

Նրա հայացքը հանդիպեց Գայլ Գարոյի խեթ հայացքին:

3.

Գյուղից քիչ հեռու, առվակի ամին պողկել և մի մենակ
խրճիթ: Իրիկնազեմ եր: Մի քանի ամիլ մեջքին կուպած՝ խրճիթ
մտով ցնցոտիներով մի աղջիկ:

— Հարոն ու պապին չեն յեկել, — չչնջաց փոքրիկ Չարին, եդ
խրճիթի աղջիկը:

Չարին ամեն ուր ամիլներ եր քաղում ու գյուղացի կանանց
հետ հացով կամ ձվով փոխում: Եդ որն ել հոգնած վերադարձավ.
տոտմներով քանդեց ամիլները կապը, ցած գցեց մեջքից ու խնամ-
քով դարսեց պատի տակ: Աղջիկը հաշվեց ամիլներն ու ժպտաց,
զոգի հացը փռելով խտրի վրա. ապա գդգդված մազերը հետ տա-
րավ ճակատից:

Նա հազիվ թե լինեւ տասերկու տարեկան. սիրուն եր, կա-
պույտ աչքեր ուներ և փոսիկոուն մազեր: Մենակ Չարիի սիրուն
գլուխն եր, վոր դարձարում եր խրճիթը, թե չե այնքան աղքա-
տիկ եր, վոր մարդ ներս մտնելիս՝ փշաքաղվում եր:

Պրճիթի անկյունում մի կանաչած կուժ եր կանգնած, մի կող-
մում ել խտր եր փռած ու վրան փալատի մի կտոր, վորի տակ
քնում ելին յերեքով:

Չարին նստեց խտրին ու ո՛ւֆ-ո՛ւֆ անելով յեղունկներով
փորվրում եր փտքերի տակի կոշտերը:

Լավեց ծանոթ քաքսոտը:

Չարին վեր թռավ ուրախացած — Հարոն ու պապը ներս մտան
հոգնած ու փոշոտած փտքերով:

Հարոն ուսից իջեցրեց հացի տոպրակն ու թնփացրեց գետին:
Չարին շտապով վերցրեց պապի սաղն ու պատից կախեց:

— Չարի՛, — բացականչեց Հարոն:

Իսկ կույրը ձեռքերն եր ողում յերկարացնում, վոր շոշափե
Չարիյին:

— Պապի, ենքա՛ն բան եմ թոփ աբել, փափուկ-փափուկ հաց
եմ բերել քեզ համար, — պատմում եր ուրախ Չարին:

Կույրը ժպտում եր, աչքերի սպիտակուցներն անսրոշ մի կե-
տի մեխած:

— Վա՛յ քու թաթիկներին դուրբան, Չա՛րի, — խոսեց աչուդն
ու թեք քնկավ խտրի վրա:

— Հարո, դուք չա՛տ ման եկաք, — հարցրեց Չարին:

— Ենքա՛ն, ենքա՛ն խաղ ասի, վոր բոլորս ցավեց, — պատառ-
խանեց Հարոն խզված ձայնով:

Չեթե ճրագը փառեցին: Հարոն բրբռի թելով կարում եր շալ-
փարի պատառոտված ծնկները, իսկ աչուդը սիրով շոյում եր Չա-
րիյի մազերը:

Գիշերվա աղքատիկ ընթրիքն անելուց հետո, յերեքով ել
պառկեցին փալատի տակ: Մերն անմիջապես քնեց: Հարոն ու Չա-
րին յերկար ժամանակ խոսում ելին չչնջալով. մեկը մյուսին
ընդհատելով՝ պատմում ելին որվա անցքերը:

— Հարո՛, դե լսի, Հարո՛. մի պոտավ քիչ եր մնացել մազերս
պոկի. հինգ հատ ամիլին մի պուճուր թիֆա հաց եր տալի... յես
ել ամիլներս յետ ուղեցի, պատավր վո՛նց չարացավ...

Չարին փախեցած սեղմվեց, փալատը դիտին քաշելով:

— Վախկոտ Չարի, ի՛հ, — ծիծաղեց Հարոն քրոջ վրա: Իսկ
վոր իմ աեղը լինեյի՞ր. մի գյուղացի գայլի աչքերով ենպես եր
լինձ խեթում...

Չարին դուխը հանեց փալատի տակից ու հետաքրքրությամբ
հարցրեց.

— Հարո՛, նա ձեզ հո հաց չավե՞ց, վոր նեղացել եր.

— Չե՛, Չարի, — պատասխանեց Հարոն, վորի աչքերի առաջ
նորից պատկերացավ Գայլ-Գարոյի թռչնավոր հայացքը...

Ու աշպես եր անցնում յերեքի կյանքը: Ու աշպես ամեն դի-
չեր նրանք պատմում ելին իրար որվա անցքերը, մինչև վոր հոդ-
նած կծկվում ելին Ալեք պապի կողքին ու քնում:

4.

Արևոտ կիրակի յեր. ուրախ եր գյուղը.

Այլեքն ու Հարոն չընում էյին տնից տուն: Յերեխաները վազում էյին նրանց հետեից ու կանչում:

— Հրեա Հարոն ու պապը, հրեա Հարոն:

— Ըստեղ, ես տունը, — Հարոն քաշեց աչուզին:

Կապած չունը գնջոնջաց չղթայի մեջ: Այլեքը չաշտելով, փայտը վեր գրեց կողքին ու ծալապատիկ նստեց պատի տակ: Յերեխաներն իրար իմաց տալով ներս էյին խուժում բակը:

Հարոն պլշած աչքերով ես ու են կողմն եր նայում: Ծան կողքին մի մեծ խալիլի վրա ցորեն եր փռած. ծաերը վրա էյին տվել: Յերեխան ճիղոտը գրկում՝ քնել եր... Հարոյին թվաց, վոր չըջապատի բոլոր առարկաները տրամադիր չեն յերդ լսելու: Նա մի թաքուն ճնշում դրաց սրտի վրա:

— Պապի, վեր կաց, եստեղից գնանք, մարդիկ չեն յերևում:

— Բան չկա, հազիր նստել եմ, մի խաղ ասենք՝ յեղով, — պատասխանեց Այլեքն՝ աչքերը ճպճապցնելով ու նորից սաղին խփեց... Յերեխան վեր թռավ ու աչքերը տրորելով՝ վազեց նրանց մոտ: Այլեքը խնդրում եր Հարոյին:

— Դեհ Հարո, բալիկ ջան, ձենդ հանի:

Հարոն չեր ուզում յերգել: Բայց յերեխաները խնդրում էյին: Նրանք իրենց խնդրող աչքերը հառել էյին Հարոյի վրա:

— Աչուդ պապի՛, տատ, վոր Հարոն յերգի... ազմկում էյին նրանք:

Հարոն նորից վողկորվեց:

Հարոն յերգում եր սրտալի, Հարոն յերգում եր աչքաբաց:

Պատերի գլխից, կառններից հարս ու աղջիկներ լսում էյին փոքրիկ յերգչին:

Հանկարծ լուց: Տանտիրոջ ահալի հայացքը Հարոյի սիրտը խրվեց: Նա յեր, Գարոն. թթված յերեսով չեմքում ցցվեց:

Ո՛ր, յեթե Հարոն իմանա՛ր, յերբե՛ք չեր յերգի...

— Զահյաներս գնաց սրանց սաղի ծընկժընկոցից: Մի սրան մտիկ արեք, — պարծավ Հարոյին արհամարհելով, — ունի ել մինչե ականջատակերը բաց ա անում ու բղավում, վոնց վոր չոլում կապած էլ ըլի...

Հարոն հեղում եր, աչքերը բացուել էյին: Իսկ յերեխաները մի գլուխ խնդրում էյին, վոր Հարոն չարունակի յերգը: Գարոն քաշկոտեց յերեխաների վրա:

— Դեհ, դենը կորեք: սատանի յերգերը, վոր լսում եմ, գլխիս վորդը չարժվում ա:

Կույր աշուղը չգիտեր ի՞նչից առաջացավ եղ ցափոտումը: Նա թնկթնկում եր սաղի հետ ու Հարոյի շորերը քաշում:

Յերեխաները տոտում էյին Գարոյին, ափսոսում էյին Հարոյի յերգը, վոր հանկարծ կարվեց...

Գարոյի կինը քիթը վեր քաշելով, սև հացի կտոր չպրտեց Հարոյին, վոնց վոր մի շան առաջ:

— Առե՛ք, շանների քաշեք, մեզ խաղեր հարկավոր չեն, մեք սիրտը վարդ չի պատուում: Հրեն Պողոսանց Գավթի դռանն ասեք, վոր ամեն քան իրանց սրտովն ա:

Հարոն վերափորված բղավեց:

— Ա՛յ կնիկ, ա՛ր, բու հացը բու գլխին, — ու հացը չպրտեց Գարոյի կնկա վրա:

Գարոն վրա վաղեց, այնպես քաշեց Հարոյի ուսից, վոր պատրված մեղուկը կախվեց թևից: Աչուղը դողողալով կպել եր Հարոյից ու կանչում եր:

— Վա՛ր, հարամ բլի ես տունը. ամա՛ն Հարոյիս չգիտե՛ք, յեթիմ ա...

Յերեխաներն անհանդիստ դժվժում էյին: Ծունը հաջում եր:

Գարոյի կինն էլ ձենը գլուխն եր գցել: Գյուլպալիները թայից թայ հարալ էյին տալի իրար ու վազում:

Մինչ Հարոն իրեն կորցրած, ուզում եր հարձակվի Գարոյի վրա, Գարոն գազանացած՝ դուրս քաշեց սաղն աշուղի գողից և խփեց քարերին:

Ա՛յ ձեզ... դե, հիմի էլ ծնկծնկա...

Յեկ սառամները կրճտած՝ ծիծաղում եր չարությամբ: Սաղը փչրվեց, թնկթնկաց վերջին անգամ... Աչուղի կույր աչքերում արցունքները գլալ տվին:

— Ատո՛ճու գուլում թափի ձեր գլխին... — չչնչաց նա ու թուլացած ծնկների վրա ընկավ գետնին:

Հարոն խփում եր Գարոյի կրծքին, Հարոն ուզում եր նրան ծվատել...

Մի քանի պիտներ տղաներ հասան Հարոյին ողնության: Գյուլպալիները բռնեցին Գարոյին: Հարոն հուզվել եր, չեր կարողանում խոսել, իսկ Գարոն բղավում եր:

— Մի թողե՛ք ե՛, եղ թավուր մի լակոտ հայհոյի՞ իմ կնոջը...

— Չե՛, չե՛, չե՛, սուտ ե տառ... իմ յերգերի համար... ինչո՞ւ վում եր Հարսյի կոկորդը:

— Չե՛, չե՛, սո՛ւտ ե, Հարոն չի հայտնել, — կանչում է յին յերկ-
թաները:

— Տուր իմ պապի սաղը, — գոչում եր Հարոն, աշխատելով
զուրս թռչել պիտոներն եր ձեռքից:

Գյուղացիք ծեր աշուղի վշտի առաջ ստուկ էյին: —

— Թո՛ւ, թո՛ւ է՛ քեզ, Գարս գաղան, — հայհոյում էյին նրան:

Գարեգինը թեկերը քշած, վրա վաղեց, վոր Գարսյին մի լավ
դնքսի...

Գարոն փախավ...

— Վա՛յ, ել աշուղ պապին չի ծնկծնկացնի, — առում էյին յե-
րեկաներն Այեքի կոպին պղծած:

— Փիա՛, մեր աշուղի սիրտը կտարեց, — կրկնում էյին գյու-
ղացիները:

Հարոն բռնեց աշուղի թեկից, բարձրացրեց նրան, հավաքեց
սաղի փշրանքներն ու լցրեց տոպրակը:

Զարին հարեանի բակից լսել եր աղմուկը ե արտասովելով վա-
զում եր պապի ու Հարսյի հետեկից:

Եզ անդամ տուտն անցան յերեքը՝ Այեքն առանց սաղի, վշտա-
ցած, Զարին արտասովելով, գլխիկուր, իսկ Հարոն բողբոջ հոգով:

Պիտոներները նայում էյին յերեքի հետեկից: Նրանք յերեաները
զարձրին զեպի Գարսյի գուռը ե բռնեցին յարժեքին թափով:

— Սպասի՛ր, Գարս-գաղան...

5.

Քանի՞ ուր եր անցել, ել չեր ծնկծնկում աշուղ Այեքի սաղը, ել
չեր հնչում Հարսյի զիւ յերգը:

Գյուղը կարոտել եր նրանց:

— Ա՛յ, ուր ե Հարոն, յերգիչ տղան, — առում էյին յերեկա-
ներն ու կրկնում Հարսյի յերգերը:

Զարաճճի յերեկաները, յերը անցնում էյին Գարսյի դռնով,
քարեր էյին չարտում նրա տանիքի վրա: Գարոն գուռս եր գալիս
արնակալած աչքերով: Յերեկանները ծուրի պես փախչում էյին:

Աշուղ Այեքը հիվանդ եր. Հարոն ու Զարին խնամում էյին պա-
պին:

— Պապի, թագա սաղ կառնեմ՝ քեզ համար, ելի ուրախ կը լի-
նենք, — մխիթարում եր Հարոն, ձեռքը հիվանդի ճակատին դրած:

Կուշը շոշափում եր իր սաղի փշրանքներն ու խոր տնքում.
Նրա սիրտն էլ անկանկում եր ենպես, ինչպես իր սաղը վերջին ան-
գամ...

Զարին փոքրիկ թաթիկներով արտում եր պապի կոշա վտոնե-
րն ու Հարսյի ախանջին շնչում:

— Հարո, իմ քաղած ալեկները կը սամ, վոր ասեն՝ սոված կը
մնամ, մենակ Այեք պապին լավանա...

Վերջին կտոր հացն էլ թրջեցին ու պապին տվին: Զարին ու
Հարոն լուռ նայեցին իրար յերեսի:

6.

Բոլորը լսում էյին ու վազում...

Հնչում եր նրանց քաղը ձայնը: Յերգում էյին յերկուսը՝ Հա-
րոն ու Զարին: Հավաքվել էյին կոմսոմոլիտաներն ու պիտոներները:
Մանրիկ յերեկանները բոթրոթում էյին իրար ու կծկվում արանք-
ները: Նրանք բոլորն էլ ուրախ էյին: Նորից յերգում եր Հարոն,
իսկ աշուղ Այեքի փոխարեն՝ փոքրիկ Զարին: Զարիյի բարակ ձայնն
ախպե՛ս եր սաղում Հարսյի ձայնին, ախպե՛ս անուշ էյին յերգում:

Եզ սրը Հարոն ախուր եր յերգում. նրա ձայնը գոցում եր:

Բոլորը հատել էյին իրենց աչքերը Հարսյի աչքերին. բոլորը
սիրում էյին պատանի յերգչին: Հարոն տեսավ լավ աղերանց ու
դրացիկ...

Ջան, կոմսոմոլ ջան,

Ջան պիտոներ տղա:

Իմ պապին հիվանդ ե,

Իմ պապին սաղ չունի.

Են Գարոն, չար գաղան,

Պապիս սաղը փշրեց...

— Ի՞նչ լավ ե յերգում Հարոն, — առում էյին պիտոներները. նը-
քանց սրտերը վառվում էյին Հարսյի յերգի կրակով: Նրանք նո-
րից սղծում էյին իրենց փոքրիկ բռնեցքները:

— Ո՛ւ, Գարս, գաղան...

Հանկարծ Հարոն դուռնաովեց, նրա սիրտը ճմլվեց մի վառ
նախապագանով. լուեց...

— Ելի՛, ելի՛, — անսովոր իրարանցումով աղմկեցին բոլորը:

Հաց են տալի, փող, սակայն վաշինչ չի տեսնում Հարոն: Նա հանկարծ ձեզքեց ամբոխը, բացականչեց «պապը» ու փախավ...

Զարին մոլորվեց, կմկմաց, չհասկացավ Հարոյի արարքը. արտազերյալ վազեց յեղորոր հետեւից: Դեռ ուրիշ բաղերից էլ յերեխաների խմբին միանում էին ուրիշները: Վազում էին Հարոյենց խրճիթը:

7.

Հարոն ներս ընկավ խրճիթ, Ալեքի սառած յերեսին ընկավ ու տխուր հեկեկաց:

Ալեքը մեռած էր:

Զարին պահում էր մազերը, Զարին պապին էր ուզում:

— Պապի, չա՛տ, չա՛տ հաց ենք բերել, պապի, քեզ համար սաղ պիտի առնե՞լինք... ճշում էր Զարին, պապի վտարերն ընկած:

Եղ որը գյուղը պատել էր Ալեք աչուղի դուռը: Եղ կոկծոտ պատկերի առաջ սառել էին բոլորը:

Պիտներ տղերքը հեռ քաղեցին Հարոյին, պիտներ աղջիկները՝ գրկեցին Զարեյին:

— Մենք ձեզ մենակ չենք թողնի, — խոստանում պիտներները:

— Մենք ձեռ պապին կը թաղենք, — առաջին գյուղացիները:

ԿՈՄՍՈՄՈՒ

Նրա աչքերը ցայտուն էին ջրվեժների պես, խիստ հալացքը խոտհորքի գերանդու պես սուր:

Տասներեք տարեկան յետուն ու վառվառն պատանի յեր:

Սիրում էր կարմիր գրուշակ, սիրում էր հնչող «ինտերնացիոնալը»: Վաղում էր ծիծաղը գեմքին, առաջ էր ընկնում համբույժ, յերը ժողով, կամ միտինգ էր լինում գյուղում: Սաղում էր ընկերների հետ. հակառար քրտնում էր գոտից, յերը գյուլաչ էր կոչում ու գեանով տալիս նրանցից մեկին:

— Ելի Պեծիկը, Պեծիկը հաղթեց... հոհում էին ու հարաչ կանչում գյուղի տղերքը:

Պեծիկը վորը էր, աղբում էր չքավոր Ղադար պապի մոտ:

Տաք որերին պապը դուրս էր գալի գյուղի փողոցն ու հաղալով գանգաղ քայլում: Նա ծերացել էր. քարչ էր տալիս թույլ թույլ փոսները, հետն էլ տնքանքում: Յերը հանդիպում էր հարեաններին, վոտը մի փոքր կախ էր գցում, մաշված արխալուզի ծոցից հանում էր բոնոթին ու քիթը լցնում:

— Բարի ո՛ր, ուստա կարս:

— Բարի աջոցում, Գալո ախպեր...

Բարեում էր, մի յերկու անգամ փառչում, ապա հարեանի խերն ու չառը հարցնելուց հետո՝ ձեռնափայտին հենվելով առաջ էր գնում:

Ղադար պապը կանգնում էր գյուղկոտակերառվի մոտ, ձեռնափայտն ու ծղնոթեն խիտում քարին ու շնջում:

— Այ գլխի հա՛, գոտով-գոտով միտա ա գալիս. եսուկ Միկիլ չի միկիտանն էր ու Սոսոյի գուքանը:

Պապը զայրացած անիծում էր. — Ո՛հ գյուրեկ յոս լինեն, հորս տունը քանդեցին... ապա պարզվում էր հակառար:

— Հիմի գյուղի կոտակերառն է գոչը գեմ տվել: Քիչ էլ առաջ էր գնում:

— Ես քրթիս Մահալի տունն եր, չանդորդին ենքան ե կա-
շիս փառե՛լ... Հիմի հիմնարկ ե, ետեղ ե նստում՝ գործերի նա-
խագան:

Նստում եր պապն իրենց չեմքում ու արեկող անում:

Պեծիկը դուրս եր թողում, փախցնում եր պապի գլխից չալ
փափախն ու հեռվից կանչում.

— Պապի ջան, թող արեւը գլուխդ մի լավ տաքացնի...

— Այ ջան լալոտ, ել այծի պես ծուլ ծուլ յեկա՛ր, փափախ
բե՛ր... — խոստովանում էր Ղազար պապը:

Հենց եղ ձենին, գործը թողած, դուրս եր գալիս Բեզգաղ ա-
փերն ու ցավ գցում թոռան վրա.

— Ա՛յ ասածու կրակ, եղ հալեւորին դադար թող:

Փափախը ծուլ ծուլ տալով, Պեծիկը հոհոտում եր աստի ու
պապի վրա:

— Հեյ լե՛... լե՛... լե՛, պապիս փափախը փոնց ե Ֆոռում ու-
ղում... հե՛յ, լե՛, լե՛, լե՛... —

Մի օր ել Պեծիկը մտավ ներս, կրծքին խրած կիՄ-ը:

Ել կարո՞ղ եր պապը աստեղ նրան, կամ գոռով նստեցնել
ասնր: Նա ժողովներ եր գնում, ուղեղը մարդում եր ենակ, ժողով-
ներից հետո ազմկում եր նա ու ընկերների հետ յերգում.

— Մենք կամսածուլ ենք հաղթակա՛ն, յե՛րգում ենք հիմն «Ին-
տերնացիոնալ»:

Բեզգաղ ափերը դժգոհում եր:

Մի անգամ ել Ղազար պապին պանդառակեց. —

— Պեծիկը մի անդինջ կրակ ե, նրա յերեսը տանը չեմ տես-
նում, չգիտեմ եղ ո՞ւր ե կորչում...

Պապը գլուխը պտտելով, հանդիստ պատասխանեց.

— Այ Բեզգաղ, բա դու եղ ի՞նչ թափուր աչք ունես, աշխարհքի
հալը չե՞ս տեսնում: Սաղ ջահել-ջուհուլ մի թափուր են մտածում:

Ղազարը մի փոքր դադար ատամ, ապա միտը դեցելով, նորից
շարունակեց. — Մեր Պեծիկն ել կրակի պեծ ե, ել տանը կնստի՞,
ումնից պակաս ջահելն ե. թող իրա սրտամիտ աշխարհքից լաղաթ
տանի...

Ափերը, դժգոհ փնթփնթաց. — Հա՛, հա՛, անխելք պառավ, յանի
թե դու յել բան ասիր, են ա գլխներս թող նստի: Վոչ մեծի պատիվ
կա, փոչ ամոթ. թու, թու, թու, պտտավել ես խելքդ յետ մանել:

Եղ չար ու թունավոր խոսքերը Ղազար պապի սրտին դիպան,
վրդովված բղավեց.

— Աղջի, հերիք ե ալարաչի պես հարձակվես ինձ վրա, ի՞նչ ես
կարճ խելքիդ դու տալիս:

— Իհ, բո՛րակ... — պոթկաց ափերն ու դուրս յեկավ խրճի-
թից:

Նրա հետեից Ղազար պապը ստամ մնաց.

— Պահ, պահ, պահ, դու չմանես ես պառավից թուք ու մուր չը-
քաչի, — խոսում եր ինքն իրեն, բոնոթին քիթը լցնելով:

Ղազար պապը մոմտում եր տխուր. մին ել վայրի աչքյամբ
պես ներս ընկավ Պեծիկը՝ կարմրատակած, քրտնած: Մոտեցավ
ձերունուն ու ճչաց նրա ականջում.

— Պապի ջան, պապի, դիտես, թե ինչ եմ բերել...

— Կուրծքը դեմ տվեց պապի չորացած կրծքին, հպարտորեն
նայելով նրա աչքերի մեջ: Խանդավառ Պեծիկը հետ ցտակեց, ծո-
ցից հանեց մի նկար, թռավ իրենց խոնչի վրա ու մզլած պատից
կախեց Լենինի նկարը: Նկարի չըջապատն արևի միջուկի պես ալ-
վում եր: Պապը ժպտալով հարցրեց:

— Պեծի՛կ, եղ ո՞ւմ պատկերն ա...

— Պապի ջան, հեյ պապի՛, մեր մեծ ուսուցիչ Լենինի նկարն
ե, մեր պատից կախեցի:

Խոնչի վրա թռչոտելով՝ Պեծիկը յերգում եր.

— Կամսածուլ եմ հաղթական, յերգում եմ հիմն «Ինտերնացիո-
նալ»...

Բեզգաղ ափերի բարկությունը դեռ չեր անցել, յերր ներս
մտավ ու տեսավ Պեծիկի խաղերը:

— Յերես ասած ջան լալոտ, ախա մական՝ եղ եր պակաս, —
խոնչի վրա յայլի խաղա... Պեծիկը հանկարծակի գալով՝ յերեսը
մոայլեց ու թռավ ներքե:

— Ականջ մի դնի, Պեծիկ, խրախուսեց պապը թոռին:

— Ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ...

Կատաղած ափերն ատաջ անցավ, ուղում եր պեծիկի թիկուն-
քին խփի, պապն իր ձեռնափայտով պաշտպանեց թոռանը: Բեզ-
գաղը դեռ ու գեն դեցեց հայացքն ու նկատեց պատի նկարը:

— Ես թաղա-մաղա բաներն ինձ պետք չեն: Ա՛յ... — ուղում
եր նկարը պատասխանի, յերր պապն ու Պեծիկը քաշեցին նրա փե-
շերից:

— Զե, չե, չեմ թողնի... — վրա յեր տալիս Բեզգազ աքերը:

Պապը ձեռնադրաւ ու թով կնկանը հրեց մինչեւ դուռը:

— Դուրս, դուրս կորի, պատալ, մինչեւ սրտիդ ալարաչը տխրանա:

Խրճիթում մնացին պապն ու թուր: Պեծիկը փաթաթովեց պապին:

Անձրիստ որ եր. Ղազար պապը տանից դուրս չեկավ: Աքերը քիթ ու մուռն աւած՝ Ղազարի արխալուզն եր կարկառում: Պեծիկը տանը չեւ. պապը տխրել էր առանց թոռան, մտմտում էր ու բռնութուն դու տալի:

Կեսուրին անձրեր դադարեց. Պեծիկը վրդովւած առն յեկավ. հետը բերելով Գալոյի թոռ Սմբատին: Սմբատի ճակատն արյունոտ էր ու աչքերը թաց: Հազիւ լինել 15 տարեկան. վախտ տղա յեր, հազի չորերը պատառտում:

— Պապի ջան, տեսնում ես Սմբատի որը:

— Եղ ի՞նչ է, ի՞նչ է պատահել, — շատ ահաբեկեց պապը:

Պեծիկը հուզւած պատմեց. —

— Գալո պապը մեծ քաղով խփեց սրա ճակատին...

Սմբատն ընդհատեց նրան, ինքը չարտնայելով.

— Խոցերը բրախեցի ու գնացի գիր սովորելու կոմսոմուլիստներին հետ, դրա համար պապը ճակատս պատեց: Ասում է՝ «Թե դու կոմսոմուլի ժողով գնաս, քեզ կախ կանեմ մեր չարդախից»:

Սմբատի ձայնը խզվեց. Ղազար պապը բարկացած արտաստեց.

— Հարամ Գալոն ի՞նչ է ուզում ես ջահել յերեսից: Սմբատ ջան, դարդ մի անի, յես նրա հետ ետը կը խոսեմ:

Աքերը մի կողմից փնթփնթում էր.

— Շատ լավ է արել, աչքն էլ է հանել:

Պեծիկը Սմբատի ուսին հենւած խեթ խեթ նայում էր տատին:

Պապը փոսները քաշ տալով ու տնքոնքալով դուրս յեկավ խրճիթից: Աչքերը գետ ու գետ դեցեց, վոր Գալոյին հանդիպի:

Գալոն խոտը ձեռքին դուրս յեկավ իրենց մարաղից:

— Հեյ, Գալո, Գալո, մի դեսն արի՞...

Գալոն թթւած դեմքով մոտեցավ նրան.

— Շան տղա, ի՞նչ ես խելքդ յերեսանց հետ դնում: Գիր է սովորում, թոյ սովորի, վա՛տ է անում: Ե՛հ, անտեղի ջահելի սիրտը կոտրում ես. խոցերիդ համար ուզում ես չորան դատնա, տոթի է, տոթի, սպիտակած միրուքիցդ ամաչի...

Գալոն գլուխը կախ լսում էր հասակակից Ղազարի նախաւորները:

— Ախր Ղազար տխրեր, գործի տեր ենք, վոր նա ժողովի ու գասի գնա, բա...

— Եղ պատճառ չի, սաղ որերով հո քեզ նոքա՞ր չի լինելու, դիր սովորի—մարդ դատնա՞, տեսնո՞ւմ ես, Զոյոյի տղերքը մի մի կրակ են դառել:

Ղազար պապի նախաւորները հետո, Գալոն խիստ չեւ վարվում Սմբատի հետ: Սմբատը ժամանակ էր գտնում զրազիտության գտներին գնալու:

Պեծիկն ուրախ-ուրախ փարվում էր պապին ու կրկնում:

— Պապի ջան, պապի, լավ Գալոյին հասկացրիք, վոր Սմբատին խոցարած չդարձնի:

Պապի ձեռնադրաւ կոկառում էր ճամբի քարերին. նա քաշում էր ժառղբաղ: Աքերը նրան նեղացրել էր՝ դուրս եր յեկել մի քիչ սիրտը հովին տալու:

— Բարով քեզ, Ղազար պապի,— պապացիները հարգանքով բարեկամ էին նրան:

Պապը մտմտալով առաջ գնաց ու բեկարած կանդ առավ գեղամիջում, խրճիթ-բնիկեցարանի առաջ:

— Յես կասեմ մեր Պեծիկն ետեղ պիտի լինի, հ՞ը, հլա մի տեսնեմ,— մտածեց պապը ու դուռը հրեց:

Խրճիթ-բնիկեցարանում կոմսոմուլիստները իրար գլխի հաւաքւած, վորը կարդում էր, վորը ծիծաղում:

— Հա՛, վա՛, — բացականչեցին զարմացած յերիտադարձները, անսպասելի հլաւին տեսնելով:

Շեմքում կանգնած էր Ղազար պապը՝ ձեռնադրաւին հենւած:

— Ե՛հ, պապն յեկել է մեզ փայտով ձեծի, վա՛, վա՛, վա՛, — ըղբում էր մեկը,

Մյուսը թէ՛

— Յեկեկ ե մեզ լրտեսի...

Ազմկում եյին ու իրար հրում:

Պեծիկը դուրս սրծալ ընկերների միջից ու պապին տալիք էր:

— Ձե, պապիս յեկեկ ե մեզ հետ գիր սովորի:

Տղաները հոհում եյին, իսկ Ղազար պապը կանգնել էր:

Պեծիկը փոքերով շարունակեց.

— Ձե՞ք ճանաչում Ղազար պապիս: Ես ծերացել ե միտուքով, բայց դեռ ջանել ե սրտով:

Հեյ լե՛, լե՛-լե՛:

Փողոցից ել դեռ խրճիթ-ընթերցարան թափվեցին ուրիշ յերիտասարդներ ու նախում եյին այդ հետաքրքիր պատկերին:

— Եյ բախք ջան, բախական ե ինչքան նաչար ծերիս հուշահուշ արիք,— խոսեց պապը, վորին չըջապատել եյին յերիտասարդները:— Ես ձեր զրազլտության առճին ե, լավ ե, լավ. ինչքան գիր ու նկարներ կան...— չարտունակեց պապը, հայացքը դեռ ու գեն չըջելով:

— Հեյ, պապի՛, ես քեզ գիրք, ես լրագիր, դե կարգա:

Կատակում եյին տղաները:

— Ձե, չե, պապիս կոմսոմոլ պիտի ընդունենք, ծափ տալով բացականչեց Պեծիկը:

Հոհացին տղաներն ու թուրացած իրար դիպան:

— Պապ կոմսոմոլ:

— Ծեր կոմսոմոլ:

— Դու լավ յեկար:

— Մեզ փայտով չծեծեցիր...

Պապը չչկկել, չգիտեր, վորին տկանջ դնի,

Կոմսոմոլականները չառ սիրեցին Ղազար պապին, նրան մեջտեղները նստեցրին:

Ո՞վ չէր ճանաչում այդ գեղեցից հետո Ղազար պապին. տմեն մի յերիտասարդ նրան տեսնելիս՝ ել չէր առում, Ղազար պապի, այլ կանչում էր «Պապ կոմսոմոլ»:

ՊԱՅԻԱՐՈՂ ՄԱՐՈՆ

Յերեկոն անձրեկում էր: Համամյու գյուղի աղքատիկ մի խրճիթում նորահաս Շուշանը մտահոգ որորում էր նորածինին:

Յերիտասարդ Շուշանի սիրտը հեղաշրջել եյին որորոցն ու մանուկը.— նա մայր էր:

Մոր ճաղիկը խաղողի վոզկույրների նման կախվել եյին մանկան յերեսին, վորը նվում էր, մերթ-մերթ ընդհատելով մոր մտքերը: Որորոցն որորվում էր, միտրինակ չիչիկում, խոսնելով իր յերգն անձրեկի շապումին:

Շուշանի մտքերն անցնում, դառնում եյին ծանր ու ճնշող: Մերթ կանգ էր առնում նա, աչքերը հատում խրճիթի շեմքին ու սպասում... յերեսան նվում էր անհանգիստ, ժանգոտ. մայրն սթափվում էր ջղաձգոտ ու որորում:

— Հերի՛ք, հերի՛ք, թաթաշ-թաթաշ գաս, ե՛լ չոռ դիպավ քեզ, սիրտս մաշեցիր,— մանկանն էր ուղղում այն խոսքերը, վորոնք հնչել եյին մանկությանից իր ականջին հերանց տանը:

Գյուլը բարձրացրեց ու հարցական չեչաով նայեց խրճիթի շեմքին.

— Մարոն ուշացավ. նա ել վոր էս քանդվածում չիք, յարար իմ ճարն ի՞նչ կլիք: Մարոն խեղճ ե, մորը խաթրին չի գիշտում: Մարոն ճարտար յեզու ունի, կրակոտ ե, նրա հախից լավ ե գալի:

Շուշանի գեմքով ուրախության փայլ անցավ:

— Ասում ե քեզ կտանեմ կանանց միտության մեջ, վարտեղ կուտայք ասում են, խոսում իրենց ցավերից, աշխարհից բան են հասկանում, մարդամեջ ընկնում:

Մինչ մտքերը հին ու նոր հեղեղում եյին Շուշանին, յերեսան ել մշմշում էր, բակից լավեց փոռնածայն. Շուշանն զգաց, վոր Մարոն ե:

Ներս ընկավ անձրեկից փախած, չնչախոտը 17 տարեկան հալթանդամ մի աղջիկ, արժվաքիթ, ճակատը լայն: Այսերի վրայով գլխի կարմիր թաշկինակից անձրեաջուրը ծորում էր ներքև:

Թաշկինակը հանեց գլխից, չպրտեց թախտին, վստեները թափ տալով մոտեցավ հարսին ու շարաճճի բռնեց նրա զթից։

— Ազջի, Շուշան, ելի քիթդ կախել ես, ի՞նչ է, ազին բարկացել ե՞ս. հազար անգամ ասել եմ՝ բանի տեղ մի գնի։

Մարոյի խոսքերը թե ելին տալիս Շուշանին ու մոտենում էր կեսոսը նախատինքները, վոր քիչ առաջ թափել էր նրա գլխին ու գնացել հարեանի տուն։

— Մարո՛ ջան, եսուր ելի խոսեց, թե՛ «խախտիլ կնունք ես պետք, հարամ վեր եք գցել»։

Մարոյի աչքերը վառվեցին ու վճռական ձայնով դռնեց։

— Ի՞նչ կնունք, ի՞նչ բան, քանի ես տանը յես կամ, տերտերի վոտ չի մանի... Հա՛հա՛հա՛, — ծիծաղեց հալածությամբ, — յես եմ ուրիշներին քարոզում. ել ի՞նչ կոմսոմոլիստ եմ։

Վոզեմոլոված, ձեռքի մի շարժումով գլխեց Շուշանին։

— Եղ վոչինչ, Շուշան ջան, մի ուրախ բան ասեմ. վաղը կանանց ժողով ե՛ս, միասին կը գնանք, դու ել կը գրվես, միշտ կը գնաս ժողովներին. ել յերբեք չես տխրի, նոր նոր շատ բան կը սովորես։ Մեր թաղից մի քանի հարսներ ել եմ տանելու։ Հերիք ե՛ս փոստերդ կապ՝ տանը նստեք, սրորոցն ու իլիկը շարժեք։ Գի՛տես վոր նոր կարգերն ազատություն բերին կնոջը. ել լաշակը բերաններիդ՝ չը խոսկան չը պիտի նստեք, պիտի գնաք ժողով, ձայն տաք խորհրդներին։

Շուշանը սիրտատա հալացքով նայում էր Մարոյի չուրթերին ու վոզեմոլովում։

Նշանին անգամ չեր Մարոն աչքովեա խոսում, նա Շուշանին շատ բան էր սովորեցրել։

Մի տարի յեր Մարոն կոմսոմոլումն էր. աչքի յեր բնկնում իր բնդանակություններով։ Գիր էր սովորել. ել ո՞վ կը մրցեր նրա հետ։ Սիրում էր բնկերների հետ միճել—ժողովներին անհանգիստ էր ու խոսում։

Վոզլ գյուղը ճանաչում էր Մարոյին։ Մասիկ գյուղերն էր գնում խոսում, միտինգներ անում, ազջիկներին կոմսոմոլի մեջ բաշում։

Շուշանն ու Մարոն դեռ խոսում էլին։

Անձրեղ գաղարեկ էր։ Ներս մտավ հիսունն անց մի կին, մաշկերը հինալայծ, գեմքին շար կնճիտներ ձգված. շախ տառվ գլխից ու անհամբեր դարձավ Մարոյին։

— Զարոյենց տանն ելի նոր։ Ես ինչե՛ր են պատմում. ուղղեղը բամբասում ե՛քեզ։ Ասում են աշխարհում ել գյուղա չի մնացել՝ գլխիկ ես համարած։ Ինչի՞ց ես խոսում։ Եղ քնցյումոյ ա ի՞նչ դաճումար ա, քեզ վեճացրեց. — փո՛շ ասում, ասում՝, երեսո փոսիկ տակ, ես տարսին կնիկ եմ, ես բանը տեսած չե՛յի—կապղ կտրել ես, դուրս բնկել, հիմի ել հարսիկ ես գլխահան անում։

Մարոն հեղձանքով նայում էր մորը։

— Ազի, հերիք ե՛ս, իդուր մի մաշի պատով կոկորդզ, յես իմ ձամբեն ունեմ. նոր աշխարհի հետ եմ գնում, հազար խոսի, սղուսն ի՞նչ, թոյ պատափները բամբասեն։

Մայրը կատաղությունից պոկում էր մաղերը։

— Սմա՛ն, ալ հարալ, խայտատակ արիւր մեկ... — Հիչեց մեռած մամանուն, — Մաքի, մի գլուխդ բարձրացրու յե՛ք, — տես ազջիկդ ի՞նչ մեկյան ա արել։ Բա դու ես արուսի տերն ե՛յիք։

Մարոն հեղձում էր մոր ասածները։

Հանդից հոգնած տուն յեկավ Մաքոն, համակրելի մի յերկտասարդ, ազվամազով գեմքը ծածկված, մի փոքր դուժնա։ Զարբաշ աշխատանքի ու հոգսերի կնիքը յերևում էր գեմքին։

— Ելի դարձադար քցել է՞ք, — հանդիմանական դարձավ գեղի մայրը. — ա՛լ ազի, հերիք չե՛ս ջահեմների հետ կոչես, ի՞նչ ես ուզում, ի՞նչ...

Նստել էր թախտին ու հանում էր թաց արեկներն ու դուլպաները. Մաքոն շատ էր սիրում Մարոյին ու յերբեք նրա վրա չեր բարկանում։ Սիրում էր նրա ճարտար ու ճշմարիտ պատգու-թյունները. նոր օրենքների մասին նրանից էր հարցնում. բույր ու յեղբայր միշտ խոսում էլին հաշա ու սիրադիր։

— Յես ես բանը տանիլ չեմ, — շարունակեց մայրը. — ես լա-կոտին յա մեռանով կկնքեք թե՛ չե տալարեն ուսս կգցեմ, ազքատու-թյուն կանեմ, յես անբրիտանի տանը կենալ չեմ։ Մայր մեր վրա յեղավորվել են՝ թե «բեխին—կնքելու չեն»... Եղուց տերտերին կանչեմ, թոյ ջուրը քաշի։

Մարոն նորից բարբոթեց, մոտեցավ մորը—աչքերը փայտա-կեղավ։

— Ասում եմ քս դորձը չի, ազի. դե՛ս տաս, յերեխան քոնն ե՛ս. սրանք են նրա հերն ու մերը, փոնց կուզեն՝ բնեց ել կանեն։ Զապ-սում գրել ենք, յերեխան արդեն կնքված ե՛սուր կարգով։ Տերտերը

մեր տունը վրա չըլլալի կտխի, հերիք է ինչքան նրանց հետեւիցն
ընկալ:

— Աման... անդամ, լեզուդ քրքրվի, քո հախեն գուշմանս գա.
Սաքի, մի սաստի՛ ե...

Սաքին ծիծաղում էր.

— Ախր, ազի, Մարոն ճիշտ է խոսում:

Մայրը համառութեամբ շարունակեց.

— Ձե՛, դու ել ես փչացել, յես եզուց կը գնամ տերտերին բե-
րեմ.

— Դե, տեսնենք,—բացականչեց Մարոն: Յերեխան անհան-
գիստ նվազ Շուշանը չոքեց որորոցի մոտ ու սկսեց նրան կերակրել:
Սաքին պառկել էր թախտին հանգստանում էր: Մարոն մոտեցավ
խփեց Շուշանի սափն:

— Մի մտածի, ջահելներս կը հաղթենք: Տեսնում ես, Սաքին
մեր կողմն է: Յերեկ խեղճ Վարդիկն էլ զանգատովում էր. նա շատ
ծանր վիճակում է. կեսուրը, տեքըր խեղդում են ամեն կողմից:
Տեսնեմ, խոտաացել եմ նրան ել կին—բաժնի մաս տանել:

Հետեւյալ օրը, յերբ Մարոն գնացել էր ժողով, Սաքին ել հան-
դը, տանը մնացել էր Շուշանը: Պատով կեսուրը յերկար փրնթ-
փնթաց. չալը գցեց ու գուրս յեկավ շատալ, պատվիրելով Շու-
շանին՝ տունը վեր քաղի:

Գնում եմ տերտերին բերեմ:

— Ազի, ախր չենք ուզում, գոտով ա՞:

— Ձենդ կարի, անդամ,—վրասով խփեց խրճիթի չեմքին ու
գուրս յեկավ:

Շուշանն անհանգիստ էր. գուրս յեկավ բակը, հարեանի
փոքրիկ աղաչին ուղարկեց Մարոյի հետեւից:

Քիչ հետո ներս մտան տերտերն ու տիրացուն:

Սիրտ առավ Շուշանը.

— Տերտեր, իմ յերեխան չի՞, չեմ ուզում կնքել, ել մենք
չին ազաթով չենք գնում...

Հենց ել խոտքին շատալ ներս ընկավ Մարոն կարմրատակած:

— Հարդելի տեր, մեր յերեխան կնքված է նոր կարգով, մենք
այդ խավար սովորութիւններ թողել ենք...

Դեռ խոսքը չէր վերջացրել՝ մայրը կատաղած առաջ անցավ:

— Անդամ, լի՛րբ, ձենդ կարի,—ուզում էր ճանկուել Մարոյի
յերեսը.—հայր սուրբ,—աղերսում էր տերտերին,— դու սրանց
սկանջ մի անի:

Տիրացուն վրտները վեր ու վար էր անում, իսկ տերտերը մի-
րուքը տմբոմբացնելով փնթփնթում էր:

— Վորդի, ինչպես էք փչացել, թու՛հ ես ոջախին,—ու գաղա-
ղանք քարչ տալով տիրացվի հետ տնից գուրս յեկավ:

Պատովը պոկում էր իր մազերը: Շուշանն ու Մարոն ծիծաղում
էին. բակում չներն իրար էլին անցել. խրճիթի չեմքը կտրել էլին
հարեանները: Մի կատարյալ պատկեր էր վոր... չարածճի մա-
նուկները վազվզում էլին, ծվում, մի քանի կոմսոմոլիստներ Մա-
րոյի հետ խոսակցում էլին դեպքի մասին ու քաջայերում նրա
բայը: Մարոյի մասին նոր չէլին լսում է Համամյունը զրմբում
էր նոր լուրով:

Պատովները անպարկեշտ էլին կանչում, անտառում բերանները
չարժելով: Յերեխատարդներից շատերը հիացել էլին Մարոյի վար-
մունքով:

Սեփոյենց Նիշուն հարսը իր ընկերուհուն ասում էր.—

Յես ել իմ երեխին ժամով չըպխի կնքեմ, սուտ բան ա, աման:

Կոմսոմոլի բջիջում քարաուղարը խոսեց Մարոյի մասին.

— Որինակ առեք մեր հերոսուհուց ու աչպես կովեք չին կար-
դերի, սովորութիւնների գեմ. նոր կենցաղը կոմսոմոլը պետք է
ստեղծի.

— Կեցցես, Մարո.—ծափահարում էլին ու վոգեորվում բոլորը:

10 ՈՐ ՈՏՊՈՒՍԿՈՒՄ

Աժառ եր, առաջառ: Արեւը բաժանաւ ընդհարեալ ու աշրտաւ եր ճամբերը: Վարդանի գլուղի ճամբեն բռնել եր կարմիր դինձոր Սաքոն: զնում եր տունն՝ 10 որով ոտպուկ: Զինձորական շորերի մեջ նեղփում եր յերիտասարդ ճամբորդը: ճամբորդական պաշտատեղի հարում եր ձախ կողքը, փոշոտ սապոյցները կրնկում էյին բարերին ու ասես տիրոջը մղում, — չուտ հասիր... Նայում եր Սաքոն կանաչ բլուրներին ու հիշում մանկութեանը, յերբ հոտաղ եր, վոշխար ու կով եր արածեցնում շաղատ կանաչներում: հիշում եր ինչպէս մի տարի առաջ գլուղից հեռացավ: Ինչպէս սովորեց զինձորական կյանքին: Հիշեց իրենց կարմիր անկյունը, կամանդերին ու վողջ կարմիր բանտիր, ապա չափ—չափ թվում եր, թե պարուղ եր գնում...

Մի սայլ ճոռաց:

— Հո՛ հո՛ հո՛ յեղը, հա՛... տիրոջը...

Սայլը գլուղ եր գնում: Սաքոն հեռ նայեց:

— Արա, ես մեր Միրզոնց Սաքին չի՞, — Հարց տվեց իրեն, սոյլապան Շեկոն, ճիւղտեց յեզանն ու կանչեց՝

Սաքի՛:

Սաքին կանգ առավ:

— Վա, քս տունը չքանդվի, արա, եղ զո՞ւ յես... Տո թահրդ փոխել ես, ճանաչում չեյի: Զինձոր գոտար ելի՞:

— Հա, Շեկո, դատա:

— Թամամ փոր մարդ ես գատել, գոշիկ ել կարմիր ես կպցրել, եղ չինե՞րդ են:

— Զե, Շեկո ջան, մեր զինձորական նշանն է... Հըմ, վո՞նց ես Շեկո...

— Տո դուք ջահելներդ լավ լինեք, մենք լավ ենք ու լավ, յես ել՝ գիտես, քար ու ցախ եմ կրում—տունս պահում:

— Ե՛, վոնց ա Շեկո, ես թագա կարգերից ուղի՞ յես:

— Խի չե, ինձ համար լավ են: հիմի վոչ քոթովա կա, վոչ յասավուլ, վոր վզակովիս տարով կոտ տանի: Լավ ենք:

— Աչքարաց սայլապանը զբաղեցնում եր յերիտասարդ ուղեկցին իր գոհ պատասխաններով: Որը ճաշ եր դանում, յերբ մոտեցան գլուղին: Շեկոյի խոսքերը նոր չեղածով դիպչում էյին Սաքոյի ափանջին, ուրախացնում էյին նրան զյուզացու պատասխանները:

Նուռիկը, Մանոն գետափին նստած՝ չորեր էյին լվանում: մեծ հարսն աչքերը կարմրած՝ մխացող աթարի ոջախն եր բորբում: Գամփուր սկսեց կատաղած հաջալ ու քիչ եր մնում չղթան սովեր:

— Այ անտեր, միայ ուտես, ես ի՞նչ ա լաշառ գատել, — րդում եր չեմքից Զարման նանը: — աղջի, մի տես եղ ո՞վա:

Հարսը դժգոհ բաց թողեց գոգնոցն ու առաջ գնաց:

Յանկապատի հետեւեց յերեսաց զինձորականը, զեմքին թեթի ժպիտ ու սկսեց «Բաղար» կանչել: Նուռիկն ու Մանոն այժմա՛մի պէս թռան, փաթաթվեցին յեղբորը: Ծուռը դադարել եր հաջկույց, արդեն ճանաչել եր յերիտասարդ տիրոջը:

— Նանի՛, նանի՛ ջան, Սաքոն:

— Վու՛յ, արեւիդ դուրբան, Սաքո ջան, — թեչար ձեռքից գցեց ու վրա վաղեց Զարման նանը:

Սաքոն չփոթված եր չգիտեր վորին պատասխաներ:

Նուռիկը, Մանոն յեղբոր զինձորական շորերն էյին չոչափում ու վրայի կարմիր նշանները ցույց տալիս:

— Սաքի, ես ի՞նչ նշան ա,

— Բալա ջան, ենթան ճամբա պահեցինք մեռանք: Ենա՛ գնացիր, նանիդ ել մտահան արիլ:

Յեւ Եսպէս հարցերով խեղդում էյին Սաքոյին:

— Միրզոնց Սաքին եկել ա, — թաց էյին տալիս իրար հարեանները:

Մեծ հարսը մածունը մեր տվեց, ձու յեփեց. պատրաստութեան եր տեսնում Սաքոյին հյուրասիրելու:

Նանը նստել եր Սաքոյի կողքին ու միալար հարցնում եր:

— Բա վո՞նց էյիր, ո՞ւմ հեռ էյիր, վո՞նց էյին պահում:

Արեւը, Հովակիմը յեկան իրենց ընկերոջը տեսնելու:

— Տո, կարդին մարդ ես դառել: պահ, ես ի՞նչ չինք եմ:
— Ձինքը չեն աս, մեր նշանն է,—պատասխանեց Սաքոն գաւթ-
մաքսած Ալեքին:

— Ե՛հ ինչ կա, Սաքո,

— Շատ բան, Էնքան թագա բան եմ սովորել, մեզ հետ պարա-
պում են:

— Արա, ասա Էնա՝ ես սաղ սովետակի գաղտնը սովորած կէնս,
եղի:

— Հա, կարգում ել ես.

— Բա գրել սովորեցրի՞ն.

— Լա՞մ էլին պահում.

— Լա՞մ, ինչներս եր պակաս, իրա վախտին ել ուշորի էլինք
գնում, պարապում. մեզ մոտ գալիս էլին խոսում ես Հոկտեմբե-
րից, ես ընկ. Լենինից:

Ալեքն ու Հովակիմը բերանները բաց ականջ էլին դնում:

Հովակիմը շուտ-շուտ գործ եր ամում իր նոր սովորած ուսու-
թեն բառերը.

— Բրափս, տովարիչ:

Սաքոն հետը բերել եր «Կարմիր Ձինվոր» կարդաց նրանց
համար:

Միրզոնց խրճիթն աշխուժություն եր ընկել:

Գեղն ընկավ՝ թե Միրզոնց աղեն յեկելա—զարմանալի փախ-
ված, չիքով-չնորհքով, մարդու հետ հենցա վարվում, քեֆ ա
գալի:

Սաքոյի համար սառը եր արդեն իրենց ասն նիստ ու կացը,
մոր հոգատարությունը.

— Ենտեղ ուրիշ է, ուրիշ... լավ է:

Կիրակի եր. Սաքոն գուրս եր յեկել փողաց: Գյուղացիները
հարց ու փորձ էլին անում.

Սաքո ջան, մի աստ տեսներ, ես անտեր չանգն ինչի՞ց ա...
քանի վախտ ա կոխել ա, արտերը կծղում են:

Սաքոն բացատրում եր հանգիստ, գյուղացիք ականածությամբ
էլին լսում Սաքոյի տառններին ու գլուխները տմբամբացնում:

— Հա, եղ կարող ա...

Սաքոն գնում եր գործ կոմ, հանդիպում գյուղացիներին, խո-
սում. նրանք իրենց ցավերից պատմում էլին նրան ու նորություն-
ներ հարցնում:

Գործկոմից տուն գալիս հանդիպեց հին գզրին—մեջքը կորա-
ցած՝ ցախ եր բերում անտառից: Քթի տակ ծիծաղեց ու կամացուկ
խոսեց Հովակիմի ականջին.

— Հա, սովոր եր սրա նրա ինքը կլանել:

Գրդ ուրն եր: Սաքոն ճանապարհովում եր: Ջարման նանը պա-
շարը կապեց ու թամբահ արեց՝ իրեն լավ պահի: Սաքոն հրաժեշտ
տվեց: Հովակիմն ու Ալեքը մինչև գեղի ծայրը տարան:

Նուրիկն ու Մանոն յերկար ժամանակ նայում էլին յեզրուր
հետեից:

Կաղկալում էլին նորից սապրիները քարերին ու Սաքոյին մղում
դեպի Կարմիր Բանակ:

ՆՈՐ ՀՈՐԻԶՈՆ

Խոսիկ. այդպես էլին կանչում կապուտաշք, չիկահեք աղջկանը: Նա հազիվ լինեք տասնյոթ տարեկան. նիհար կազմվածքով բարձրահասակ. դուռնա եր, աչքերի տակ խոր փոսեր էլին լիջել: Բայց կապուտ թաշկինակի տակից չիկապույն մազերը փոփում էլին հակառակ:

Աշխատելու աչքերը հուրհուրում էլին, աշխատելու չիկանում. այդ ժամանակ տանից հոգնելու կարելի չէր յերկար նայել Խոսիկի գեղեցիկ գեմքին:

Նրան հանգիստ չէր տանի. ջուր եր կրում, կար ու կարկանտան անում Ղափանենց տան համար:

Է. դուրսում Ղափանենք հարուստ տուն էլին. հինգ տարի յեր Խոսիկը նրանց մոտ եր: Տասներկու տարեկան հասակից մնացել եր վարձար Ղափանենք վերցրել էլին իրենց մոտ «տանու աղջիկ», ու անխնայ քանակությամբ էլին:

Ղափանենց Հեքոն ու չէր տալիս Խոսիկին:

— Աղջիկ, էլ անբանի պես վեր բնկա՞ր, — ճշում եր, աչքը ինքնում, բերանը վերվրած ծառու լինում Խոսիկի վրա:

Աղջիկը չփոթվում եր, մինչև ականջները կարմրում.

Ախր, Հեքո քույրիկ զործ եմ անում, բա չե՞ս...

Կնճոտովում եր Հեքոն:

— Լավ, լավ, փոքր ջուղար չառա՞ կմեռնես:

— Թո՛ւհ քու արտոնին: Դեհ չո՛ւտ, չո՛ւտ պնա ջու՛ւր բեր պա՛ն արա՛պարապ հաց ուտելու տարի չի լավար իրա դուրսն ու մոտերը:

Խոսիկը աչքերը ցած եր գցում, ձեռքերը թույլ թույլ բաց թողնում ու մի քանի րոպե անշարժ կանգնում. ապա մի ներքին դժգոհությամբ, չուրթերը կրծելով՝ անցնում եր այս կամ այն դործին: Զգային ցնցումներ էլին անցնում աղջկա գեմքով ու կրկնում եր ինքն իրեն:

— Ուրդ կտրվի, Խոսիկ:

Բակն ավելիս, հիշեց անցած որվա կարմրադրոշ փողոցներն ու ձեռքի մեկ ձեռքի միտնալը: Կանգ առավ աղջիկին, աչքերը փայլալուստ:

Կեղծված, փոքր տեղում եր կրակոտ ճառարտոն. հենում եր կեցքեն: Խոսիկը չնճաց «կեցքե», ու չուրջը նայեց: Թվաց նրան, թե Ալեքը, Սաքոն, Պետրոսը բռնեցին կողքից—«գնանք»... Ավելի ցած բնկավ ձեռքից: Մեջքը բարձրացրեց գետնից ու յերկար նայեց մի կետի...

Հեքոն ճշաց...

— Աղջիկին օթափակեց նորից ու ավելի դանդաղ շարժեց:

Ամառվա առավոտ եր. արևը չուրթը գեմ արավ խոհանոցի պատուհանին: Խոսիկը վեր թռավ իր համաշնակալից, չուրթը վեր գցեց անփութորեն մազերը հավաքեց թաշկինակի մեջ ու վերջինները թեր գցած, փողոց յերավ: Հեքոն գետնի վրա քնած եր...

Աղբյուրի գլխին հավաքվել էլին ուսաչորերով հարս ու աղջիկներ: Վաղուց այնտեղ եր Խոսիկի բնկերուհի Շոգոն: Կարծքը դուրս, ուրախ գեմքով նա թրվում եր՝ ձեռքի վեղբորն սրա նրա մեջքին խփելով: Անասկի քրքիջ եր բարձրացել գյուղական աղջիկների մեջ:

— Ո՛հ, ո՛հ Խոսիկ, Խոսիկ... բղավեց չարածճի Շոգոն, հենց վար յերկայաց Խոսիկի գլուխը:

— Արի, արի նորաթ բռնի, թե չէ փոքր յերկանա Հեքոյի ձեռքի կուտես:

— Աղջիկ, Խոսիկ, վո՛նց ես դրա ձեռք տակ մնում, — խոսեց Զարմանի հարսը ցած ձայնով:

— Մարդ վոր նրա սփաթին նայի՝ կհարկվի փոքր փոքր դժոխքի միտն:

— Հա-հա-հա, — մի բնկահուր փոթկում բնկավ մեջքերը:

— Ի՞նչ, աղջիկ, հենց առում եք էլի, բա էլ ո՞ւր գնում:

— Պետիկ ի՞նչ ա... մեջ մտավ ծիծաղելով՝ հարեանենց չաղբիկ Սոնան:

— Ի՞նչ ես առում, — կարմրեց ամսթահար Խոսիկը:

— Ե՛ր, Սոնա:

— Շոգոն վրա բերեց ձեռքի վեղբորն Սոնայի գլխին:

Փոփոցն բնկավ աղջիկների մեջ: «Խոսիկ», «Պետրոս» անուններն անցնում էլին բերանից-բերան:

Աղբյուրի գլխին կռվում բնկավ:

— Ե՛յ, անդամ, վեղբոր... վո՛յ ես ի՞նչ յերկվածն ա՞նում:

բաժնի խելը: Ան հա կտաս՝ վրա բերեց վեզրոն՝ նարդիզը բնկերո՞ւհու գլխին:

— Ամա՛ն, ամա՛ն գլուխս:

— Վո՛ւյ ծակծակոտվես դու... վրա թափվեցին ամեն կողմից հանցագործ աղջկա վրա:

Պասիկն ու Շողոն կռվի միջոցին վեզրոնները լցրին ու շտապեցին տուն:

Արևը բաժանան բարձրացել էր ու այրում էր աղջիկներին մեջքը: Պասիկի թաշկինակն իջել էր պարանոցին ու կապառվում ողակել սպիտակ դեմքը: Շողիկի սե ու սիրուն աչքերը խաղում էին յերկար թերթիչների տակ:

— Այ Պասիկ, մեր ջանը դուրս գա մի կտոր հացի համար, հացափոր մինչև յերբ պաի Հեքոյի ու քոռի մոռնաթին մնանք: Ես առավոտ ծեղ-ծեղի կավեցի քոռի հետ, փետուրիս ա անում թե՛ «տավարի տակն էլ խտակի»: Յես էլ ասում եմ—հա բա՛ եղ եր պակաս:

— Ուհ, — հոտաչեց Պասիկը մաղերն աչքերից հետ ասնելով:

— Վա՛հ մի քիչ յեղել վերկացա՛, շան լափը գլխիս են թափում Հեքոն, տան մեծն ու փոքրը:

Պասիկի սիրտը հուզմունքից տկակում էր:

— Շողո՛, մեր որն էլ կտրվի, թեքեր ու հեռանանք, ել չեմ գիմանում:

— Արչոն ասում էր, մտեք կոմսոմոլ... Ձեր գրությունն էլ կը լավանա...

Պասոն մտածմունքի մեջ ընկավ...

— Մի՛տղ ե, են որը Ալոյենց Սաքոն փոնց խոսեց. են ինչքա՛ն բան գիտեր... Պասիկը գործացական նայեց ընկերուհուն:

— Են Սաթոն էլ կապել էր մաղին մի կարմիր կտոր ու ձեռքին դրոշակ էր բռնել: Մենք ըլեյինք նրա տեղ...

— Ի՞նչ լավ կը լինի, — բացականչեց Պասոն ու քիչ էր մնում փաթաթվեր Շողիկի վզով:

Պոսելով հասան Ղափանենց դռանը: 2 սրտակից ընկերուհիները բաժանվեցին:

— Ելի կը հանդիպենք, կանչում էր Շողիկը Պասիկի հետեից:

Ղափանենց Հեքոն արթնացել էր ու փնթփնթալով էս ու են կողմն էր ընկել:

— Այ լակոսներ, հերիք իրար դիպչեք, — բարկանում էր յերեսներին վրա:

— Են անդամն էլ աղբյուրից դես տուն չի յեկել:

Հենց եղ խոսքին՝ Պոսիկը ծանր վեզրոն ցած դրեց ու բարձրացրեց գլուխը:

— Հը, մասրահաթիլ թեժ էր, այ լիբր... վեր ենք կացել, տուն ա, տեղ ա, իրար գլխով են դիպել, դու չկաս, ելի վո՞րին էլիք թուշդ դեմ արել...

— Ու, ա՛յ կնիկ, եղ ինչե՞ր էս ասում, բա եղ քեզ կը սաղի՞, յես էս տանն էլ չեմ մնա: — Բողոքում էր Պասիկը:

— Ի՛, հողեմ քո գլուխը, գնա՛, գնա՛ փողոցները...

Ուկ՞ աղջիկն տկանջները փակեց, գիտեր թե ինչ խոսքեր են թափվելու:

— Ել չեմ մնա, կը գնամ, — բացականչեց, ու աչքերը տրորելով անցավ խոհանոցի կողմը: Ղափանենց տանը Պասիկի ամենամտերիմը Դ տարեկան Ծիածանն էր, վոր այս անգամ էլ մտերմությամբ մոտեցավ ու քաշեց յեչից: —

— Պասո՛, Պասո՛...

Տաք արցունքներն աչքերին Պասիկը քաշեց նրա թեից ու համբուրեց չնջալով, — ափսոս, վոր սրանց աղջիկն էս:

Եղ որը վոչինչ չկերավ:

Յերեկոյան գեմ էր. բակում աղմկելով խաղում էին յերեսները. Հեքոն տանը չեր:

Պասիկն աչքերը կարմրած, տխուր նստել էր անկողնու վրա ու կար էր անում:

Մտքերն այրում էին աղջկա կուպերը: Պասոն կրծում էր չուրթերն ու տսեղն արագությամբ դուրս քաշում կտորի միջից:

— Լավ էր ասում Շողիկը, մտնենք կոմսոմոլ. մարդի աչքը բացվում ա. կիմանանք թե էս աշխարհումն ի՞նչ ա կատարվում: Հեքոների առաջ վիղներս ծուռ չենք կանգնի:

Ու նորից միան ընկավ՝ վո՞նց էր Փոֆոսում Սաթոյի դրոշակը...

Լավից մի թեթե սուլոց. աղջիկը չփոթված բարձրացրեց գլուխն ու այս այն կողմը նայեց:

— Պետրո՞ս, — բացականչեց ուրախությամբ ու տեղից ցատկեց. թելն ու կարն ընկան փոտքերի տակ:

Ներս մտաւ մոտ քսան տարեկան մի յերիտասարդ, վորի լայն թիկունքը վոնց վոր ջաղացի քար լինէր. մեջքը սղմում էր կաշվե դոտին. համաքեց խունացած բոլոր, վորի մի թեր պատուած էր: Դեմքն առողջ ու կարմիր էր:

— Խառ ջան, ելի տխուր ես, մի բարձրացրու գլուխդ. եղ ինչո՞ւ յեն աչքերդ կարմրել... — ու մոտեցավ, վոր համբուրէ: Աղջիկը հետ-հետ քաշվեց ու քաղցր հանդիմանութեամբ խփեց Պետրոսի վառվող յերեսին:

— Ախ, մի դժբաղդիս տակն առնեմ քո անդամ Հեքոյին, հազար ասում եմ՝ դուրս արի, յես աշխատում եմ, հերիք ե:

Գիտե՞ս ինչ, Խառ, — հանկարծ ուրախութեամբ մեջ բերեց Պետրոսը, — յերեկ գնացի կոմսոմոլի ժողով. իմ գիտմամբ կարգացին, մի բերան ընդունեցին. «մեր Պետրոս, Պետրոս, գիտենք», կոնչում էին ամեն կողմից: Ել ի՞նչ դարդ ունեմ, կոմսոմոլ, լավ-լավ բնկերներ... Աղջի թո գիտեմ ել տուր, վոր դու յեն անցես:

— Յես ուզում եմ, չտա եմ ուզում:

— Խառիկը խանդավառութեամբ փաթաթվեց նրա վզով...

Փոկրիկ Ծիծանն աչքերը պղծած նայում էր յերկուսին: Խառիկի անկողնու վրա մոմսում էր կատուն ու թաթով յերեսը քորում:

— Պետրոս, Պետրոս, ամեն ոք Հեքոն բխարուտ ա անում. — «փողոցները կընկնես, վա՛յ որդի» . ե ուրիշ անպատիվ խոսքեր: Յես ել գիմանում չեմ, ջուղար եմ անում, քիչ ա մնում կատա-
ղած լան պես յերեսս ծփատի:

— Թո՛ղ, Խա՛սիկ, մի պատմի, արյունը խփում է քունքերիս մեջ: Դրանց բոլորի ատամները պետք է ջարդել:

Պետրոսը բարձրացրել էր բոունքն ու ճոճում էր սղում:

— Դե՛հ, վեր կաց զնանք:

— Ձե՛, չեմ ուզում, Հեքոն կը դա կը կատաղի:

— Ե, հերիք ե փախենաս. ի՞նչ կանի ալդ ճիճուն: Կապիւթ թաշկինակդ:

Ու բարձրացրեց թաշկինակը.

— Ինչքա՛ն է սաղում քո աչքերին:

Պետրոսը չհամբերեց ու պինդ համբուրեց Խառիկի յերեսը. աղջիկը մի տաքութիւն զգաց, չիկնեց, ու թերթիչները ցած իջեցրեց. հեմում էր:

— Ի՞նչ արիր, Պետրոս...

Արեւ չիկացած սհանի պես խովեց արեմուտքում. կարմիր չողքն անդրադարձավ Խառիկի ու Պետրոսի աչքերում:

— Գնանք Շողիկի մոտ՝ չե՞, — հարցրեց աղջիկը ցած ձայնով:

Յերկուսով գնացին դեպի Շողիկենց բակը: Մերթ-մերթ հա-
չում էին չներն այս ու այն հարեանի բակից:

— Շո՛ղիկ, — կանչեց Խառիկը, յերբ հասան քոռ Աբգարենց ցանկապատին:

Դուրս թռավ Շողիկը վոտաբորիկ: Պատառոտված յուբկան փաթաթվում էր նրա վոտներին: Չարածճի աղջկա դեմքին ան-
սովոր ուրախութիւն բացվեց:

— Պետրոս, Խառիկ, ե՞լի ճանկել եք իրար:

— Դեհ, աղջի, մաղերդ կպոկեմ. մի սկսի, — թեթե հանդի-
մանեց Պետրոսը:

— Շուտ, չուտ, դուրս արի, մի քիչ ետեղ պտտվենք:

— Մինչե հիմա աշխատում ելի... աչքս բաց չի լինում
գործից:

Պետրոսը հեղնեց. — վորովհետեւ աղջիկներ եք, տաղ եք ա-
նում... բա յես ինչո՞ւ չեմ աշխատում...

— Հա, հա. — ծամածռեց բերանը Շողիկը, — գնամ, գնամ մի
քիչ կարգի բերեմ ինձ, — ու վազեց գլխի փալասը քանդելով:

— Աղջի ամոթն ել լավ բան ա, ուլըցումն ի՞նչ ունես. վե՛ր
բնկի տանը, — բղավում էր Շողիկի վրա քոռ Աբգարը:

Պետրոսը զայրացել էր ու քիչ էր մնում ներս ընկնի, քոռին մի
լավ դժբղի: Դուրս թռավ վրդովված Շողոն ու միացավ ընկերների:

— Յանի Պետրոս. մինչե յե՞րբ պիտի ուրիշի նոքարը լինենք.
յերանի ուրիշ գործ լինէր, հազար անգամ ծանր, մենակ քոռերի
ու Հեքոնների մոռնաթը չտանէլինք:

Պետրոսը լուռ էր.

Շողոն դարձավ ընկերուհուն.

— Աղջի, ել բան ու ման հո չի՞ պատահել քո ու Հեքոյի մեջ:

— Աղբրից վոր տուն յեկա, գի՞տես գլխիս ինչ բերեց... վոնդ
վոր մի չարխան պղինձ ջուր լցներ գլխիս...

Արեւ վաղուց մայր էր մտել. փողոցներում մութն էր:

— Արչո, բարև. — բղավեց Պետրոսը:

Նրանց մոտեցան յերկու կոմսոմոլիստներ.

—Եղ ո՞ւր եք եղպես զրից անելով դնում. աղջի Ծողո, Խասո, բարև: դիմում տվեք, դիմում...:

Աղջկաներն իրար յերեսի նայեցին:

— Բա վոր մեզ չթողնե՞ն,—խոսեց Խասիկը:

— Ո՞վ, ի՞նչպես, իրավունք չունեն. իշտահներին թող այ անեն. լեղունները հիմի կարճել ե:

— Բա, են Հեքոն ու քոռը շան որ են տալիս մեզ.—այլեւացրեց Ծողիկը:

— Են ժամանակ ինչո՞ւ Հեք մեզ ասում,—տաքացավ Արշոն—վորոչ կարգ ու սահման կա տանու աշխատողների համար. դրանց կպատժեն. ամբողջ որը դուք չալիտի աշխատեք:

Պետրոսը վիճում էր մյուս ընկերոջ հետ:

— Տո հերիք ե, նրան միության մեջ չալիտի ընդունելինք, քյոխվաների ու պրիստավների հետ ելին նստում վեր կենում: Մացակը կոմսոմոլո՞ւմ...—այլեւացրեց բարձրաձայն:

Մի քանի ժամ դուրսը չըլելուց հետո, Պետրոսը Խասիկին ու Ծողիկին ճանապարհ դեցեց տուն:

Նորից Հեքոյի նախատինքն ու ճիշդ խլացրին ականջները.—

—Գյաղա—գյուղա ելիր ճարել հա՞...:

Ծանր գիշերն իջավ Խասիկի աչքերին, սակայն մի ուրախ միտք պտտվում էր ուղեղում:

Յերազում տեսնում էր,—դուրս թռավ տնից աղաղակելով, անցավ կոմսոմոլի շարքերն ու պինդ գրկեց մի կարմիր դրոշակ: Աշխարհն ազատ էր ու լայն... Հեքոն փրփրած փուվել էր գետնին... ուռա՜... հանկարծ վեր թռավ ու քրթնամխած յերեսը չրփեց՝ չչնջալով. «ի՞նչ լավ յերազ էր»:

Առավոտը մի մի դիմում ծոցներում, Խասիկն ու Ծողոն գնացին Կ. Յե. Մ.—յան քարտուղարի մոտ:

— Դեհ ներս մտի, ել ի՞նչ ես վտող կախ դցում,—հրեա մեր Սմբատը,—Խասիկին հրելով կանչեց Ծողիկն ու ներս մտավ ընկերուհու փեշիցը քաշելով:

— Դիմում եք բերել, հա՞: Լավ, չատ լավ,—գլուխը բարձրացրեց քարտուղարն ու դիմումները վերցրեց աղջիկների ձեռքից:

— Կիրակի ժամը 6-ին ժողով ունենք. կգաք:

Աղջիկներն իրար հետևելով, ուրախ սրտով դուրս յեկան:

Փոքրիկ Ծիածանը չեմքում փաթաթվեց Խասիկի ծնկներին. աղջիկը սիրով բռնեց նրա դանդուր գլուխն ու համբուրեց:

Հեքոն վտար խփեց գետնին:

— Աղջի, թող եղ յերեսան, եղ եր պակաս, հարամ:

Խասիկը մտավ խոհանոց, Հեքոն փնթփնթում էր հետևից:

— Ախր մարդ չինեցինք. խնդրող դռներին եր մնացել:

Քանի գնում Հեքոն վատանում էր Խասիկի հետ, վորովհետև Խասոն աչքարացվում էր ու անհնազանդ դառնում, խոսքի տակ չէր մնում:

Խասիկն ու Ծողոն կոմսոմոլներ էլին: Իրիկնապահին, իրար ձեռքից բռնած, իրար ականջի փսփսալով՝ չտաղ—չտապ դնում էլին: Նրանց սրտերը թրփրթում էլին: Լսեցին կոմսոմոլխոսների աղմուկը:

— Հրեն ենտեղ են,—Ծողոն ենպես բղեց Խասիկի կողքին, վոր աղջիկը տեղից ծլուկեց ելավ:

Նրանք ամաչելով մոտեցան կոմսոմոլխոսներին:

— Ո՞հ, Ծողո, Խասիկ, բարև ձե՞ղ,—բղավեցին ամեն կողմից խմբված տղաները:

Խասիկի ու Ծողիկի համար նոր աշխարհ էր. նրանց յերբեր այդքան լավ չէլին ընդունել: Ծողոն քաշեց Պետրոսի թևից:

— Պետրոս յեկանք, հրե՛ն, Խասիկը:

Պետրոսն ընդհատեց խոսակցությունն ու հետ նայեց: Իսկ Խասիկը հուզմունքից կրճում էր թաշկինակի ծայրերը:

Ժողովում կողք—կողքի նստել էլին Խասիկն ու Ծողոն, ամեն մի նոր բան լսելիս, զարմացած բզում էլին իրար ու փսփսում իրար ականջի:

Յերբ սկսեց Պետրոսը խոսել, Խասիկը գլուխը կախ դեցեց ու պոռնդ—պոռնդի սեղմեց:

Առաջին անգամ յերկու ընկերուհիներն իրենց յերջանիկ զգացին:

Ժողովից հետո յերկուսով նայեցին իրար յերեսի.

—Խասո,—բացականչեց Ծողոն ու մտածմունքի մեջ ընկավ:

—Ծողո, վայ որս ե... Հեքոն տես ինչ կթափի գլխիս:

Պետրոսը վրա հասավ բռնեց Խասիկի թևը:

— Մի վախենա, յես քեզ հետ կգամ:

— Սենք ել կգանք, բացականչեցին Արշուն ու մի քանի կոմսոմոլիստներ:

— Դու առաջուց գնա, տեսնենք ինչպես ե գաղաղում. մենք հետևիցդ ներս կմտնենք,— քաջալերում էր Պետրոսը:

Մի քանի կոմսոմոլիստներ ել Շողիկի հետ գնացին:

Հեքոն արդեն կատաղած սպասում էր Խասիկի վերադարձին. հենց վոր աղջիկը բակը մտավ, ուժերը հավաքեց ու սկսեց.

— Այ իրբ, հիմի յեւ կոմսոմոլ... եդ եր պակաս քեզ պես անարուոխն. ախր տղերք շատ կան ենտեղ.

Ու վրա պրծավ, վոր մաղերը քաշի:

Աղջիկը սիրտ առած ճղաց.

— Ե՛, իրավունք չունես:

Կոմսոմոլիստները ներս խուժեցին աղմկելով.

Պետրոսն առաջ գնաց,

— Ինչ ես ուզում այս աղջկանից, բավական ե.

Աչքերն հրդեհվում էին ներքին հուզմունքից չուրերթը դուրս:

Արշուն քաշեց Պետրոսի թևից.

— Դու ես կողմը գնա... յես հանգիստ կը խոսեմ:

Մինչ այդ Խասիկն անհամբեր սպասում էր, թե ինչով ե վերջանալու:

Արշուն մոտեցավ փրփրած Հեքոյին.

— Ախր Խասիկին հո ձրի չեք պահում, նա ձեզ համար աշխատում ե. իրավունք ունի մինչև ճաշը ձեզ մոտ աշխատելու, նրանից հետո ազատ ե:

— Փիե՛, գլխիս կարգադրիչներ եք, դեհ եդքան ցավում եք, տարեք հաց տվեք, պահեք:

— Այս կնոջը չի կարելի բան հասկացնել, հարկավոր ե վաղը սրա հետ որենքով խոսել,— դարձավ ընկերներին Արշուն:

Հարևանները դուրս ելին թափել ու դիտում էին տեսարանը.
— Դ՛վ չգիտեր Ղափանենց Հեքոյին «լաչառ, լաչառ»—խոսում էին Հեքոյի հասցեյին:

Հեքոյի ամուսինը բազարից տուն յեկավ.

— Ես ինչ դարձաղալ ա ընկել, ինչ կա. հա՛, ես աղջկա շառն եմ:

մեկ մատ եր բարձրացնում, բայց խոսելիս դեռ ամաչում եր ու կարմրում: Այնքան բան ուներ ոսկորելու... այդպես եր նա միշտ մտածում:

Անցել եր յերկու ամիս: Այնան մի թխալոտ որ եր: Լ. գյուղից դուրս յեկան ճանապարհորդական իրերով Պետրոսն ու Խասիկը: Գնում էին կայարան, նրանց ուղեկցում էին մի խումբ կոմսոմոլիստներ:

Շողիկը գնում եր ընկերուհու կողքից ու կարծես խոսք չեր գտնում ասելու. նա յերբեք այդքան տխուր չեր յեղել...

— Ե, Խասո ջան, տե՛ս չմոռանաս. հենց վոր սիրտս լցվում եր, քեզ մոտ ելի վազում:

Յերկու խոշոր կաթիլներ շողացին Շողիկի թերթիչների տակը:

— Մի մտածի Շողո ամբողջ կոմսոմոլն եստեղ ե.— ու ցույց տվեց ընկերներին,— յեթե քեզ համար ել աշխատանք լինի յես քեզ կգրեմ. ես ժամանակ ինչքա՞ն լավ կլինի:

Շողիկը ժպտած ու սղմվեց ընկերուհուն:

Կայարանում կոմսոմոլիստները Պետրոսի հետ անց ու դարձ էլին անում ես ու ես կողմ: Խասիկն ու Շողոն բեյքերի մոտ կանգնած յերկար խոսում էին,— կարծես դեռ ելի-ելի շատ բան կար ասելու:

Ձանգը խեղցին. յերկուսի սիրտն ել վեր թռավ. մի քանի բոպեյից հետո փնչալով գնացքն յեկավ... Շողիկին գնացքը թվում եր մի հրեշ, գաղան, վոր Խասիկին տանում եր իրենից հեռու:

Պետրոսը վազոն մտավ տեղ ճարելու, ընկերներն ոգնում էին նրան: Յերկու ընկերուհիները համբուրվում էին. թաշկինակի տետրով սրբում էին աչքերը:

— Դեհ գնաք, գնաք բարով—Արշուն խփում եր Պետրոսի ուսին—այ տղա, մեզ չմոռանաս, ինչ վիճակում ել վոր լինես, մեզ գրի...

Յերբորդը զանգը հնչեց—հրաժեշտ տվին ու շտապ վազոն բարձրացան:

Խասիկի այտերը հուզմունքից վառվում էին: Այնպես եր սազում գլխի կարմիր թաշկինակը, վոր գնել եր Պետրոսը:

— Հազար ասի սրա շառին կզնանք. եսքան տարի հաց տամ պահեմ, հմի ել վրոս հարփ ու զորք անեն: Ախպեր, պետք չի, եսորվանից թող դուրս գա:

Հեքոն կատաղությունից դունատվել էր. ել չհամբերեց, սկսեց հայհոյել:

Բախի չունն անդադար հաչում էր.

— Ներս մտավ Արշոյի հետ միլիցիան ու լռեցրեց կնոջը:

Խասիկը վերջին հրաժեշտը տվեց Ծիածանին ու կոմսոմոլիստների հետ դուրս յեկավ ընդմիջտ Ղափանենց տնից:

Կարծես բանտից դուրս յեկած լիներ:

Աշխարհը թվում էր նոր, չէր հավատում աչքերին: Շրջապատված ընկերներով... ու տեսնում էր Պետրոսի հաղթական կուրծքը, սիրտ էր առնում, ամրապնդվում:

— Այդ կնոջ հետ հարկավոր ե ուրիշ լեզվով խոսել. վաղը դատարանով դրանցից կպահանջենք թո հինգ տարվա աշխատանքը, — ասում էր Արշոն:

— Ո Խասիկ, Խասիկ, վերջապես ազատվեցիր. — Խասիկի կույրից գնում էր Պետրոսն և ուրախացած խոսում:

— Դեհ, դնանք մեր տուն, մայրս քեզ ուրախությամբ կընդունի. նա թո մասին վաղուց գիտի:

Կոմսոմոլիստները ցրվեցին: Խասիկը գնաց Պետրոսենց տուն:

Դատարանը Ղափանենց լռեցրեց: Հեքոն սսկել էր: Զղջում էր իր կոսյութությունների համար. բայց արդեն ուշ էր: Հարեանները հանդիմանում էին:

— Ախր լեզուդ քեզ չես պահում, ինչ բերանդ ե գալիս շարժում ես: Խասիկի նման աղջկա հետ չբաշարեցիր:

Այս անգամ Հեքոն, չէր պատասխանում: Ղափանենք վճարեցին այն գումարը, վոր հասնում էր Խասիկին: Փոքրիկ Ծիածանն ամեն որ հիշեվով Խասիկին. լաց էր լինում. մայրն ափսոսում էր ու մտքում ինքն իրեն նախատում:

Պետրոսի ծերունի մայրը Խասիկի համար հողի էր տալիս: «Այրում եյին մի աղքատիկ տնակում: Խասիկը կոմսոմոլի ժողովներից հետ չէր մնում. ամենքը սիրում էյին նրան իր պարզ ու ազնիվ հոգու համար: Ժողովներին կտեսնեյիք Խասիկը մեկ-

Գնացքը շարժվեց. Շողիկը ճոճում էր թաշկինակն ողում ու արցունքներ թափում... Կարծես ընկնելի տակ ճղմում էյին Շողիկի սիրտը:

Գնում էյին Յերեան: Պետրոսը բանվոր էր վարձվել ու Խասիկին էլ հետը տարավ:

Խասիկի աչքերը նոր հորիզոններ պիտի տեսնեյին:

ՎԵՐՁ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0329978

21739

ԳԻՆՆ Է 25 ԿՈՊԵԿ

Հատկիկի նկարն ու վարագրութիւնը

Ե ԳԱՆՁՈՅԻ